

**ГЭМТ ХЭРГИЙН СТАТИСТИКИЙН ОНОЛ,
ХЭРЭГЛЭЭНИЙ АСУУДАЛ**
THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES OF CRIME STATISTICS

Б.МӨНХДОРЖ

ХСИС-ийн ЭШХ-ийн ЦСТөвийн Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, Хууль зүйн ухааны доктор (Ph.D), математикийн ухааны магистр, цагдаагийн хошууч

Munkhdorj Bat-Yeruult

Doctor (Ph.D), Master of Mathematics, Police major, Senior Researcher, Center for Police Research of the Research and Development Institute, Law Enforcement University

Товч агуулга: Энэхүү өгүүллээр хууль зүй, криминологи, виктимологи, статистикийн шинжлэх ухааны уялдаа шүтэлцээнд хууль зүй, гэмт хэргийн статистикийн ойлголт, онолын үндэс, хууль зүйн статистикийг ангилан авч үзсэн. Мөн гэмт хэргийн статистик зүй, судлах зүйл, судалгааны арга зүй, тогтолцоо, загвар зэрэг ухагдахуунуудыг онолын түвшинд тодорхойлж оруулсан. Түүнчлэн, гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, арга зүй, хэрэглээг боловсронгуй болгох талаар дүгнэлт хийж, сайжруулах зарим санал, практик хэрэглээнд тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх гарцыг эрэлхийлж, тусгасан болно.

Түлхүүр үг: Гэмт хэрэг, гэмт хэргийн статистик, тогтолцоо, эрх зүйн орчин, Монгол Улс.

Abstract: This article explores the theoretical background and concept of crime statistics and talks about its interlink with criminology, victimology and the criminal justice system. It also explains the research object, methodology, system and model at the theoretical level. At the end, the article provides possible solutions for improving crime statistics. For instance, suggestions on how the legal environment could be improved, how practical challenges can be overcome and how better approaches can be introduced.

Key words: Crime, statistic, crime statistics, system, legal environment, Mongolia.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй, үр ашигтай зохион байгуулахын тулд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг бүрийг шинжлэх ухааны арга зүйгээр зөв бүртгэж, бодитой хэмжих, шалтгаан, нөхцөлийг нарийн тогтооход статистикийн шинжлэх ухаан чухал үүрэгтэй юм.

Гэмт хэргийн статистик зүйн үзэл баримтлал, арга зүй, түүний хэрэглээ, тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт зэргийг судалж, тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлэх, шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэх үндэслэл, шаардлагыг дор дурьдсан хүчин зүйлсээр тайлбарлагдана. Үүнд:

- Аливаа улс, салбарын хөгжлийг хэмжих шалгуур үзүүлэлт бол статистикийн судалгаа, мэдээллийн үнэн бодит байдал юм.

- Төрийн эрүүгийн бодлого, гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хэмжих үзүүлэлтийн нэг нь гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлт мөн.

- Одоогоор гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг эрхлэх оновчтой тогтолцоо бүрдээгүй, арга зүй уялдаагүй, нэгдсэн аргачлал байхгүй.

- Гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, статистикийн үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн орчин ч учир дутагдалтай байна.

- Монгол Улсын хөгжлийн зарим бодлогыг тодорхойлох, түүний хэрэгжилтийг хэмжих, олон улсын түвшинд улсын хөгжил, аюулгүй байдлын түвшинг харьцуулахад гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлтийг хэрэглэгдэж байна.

- Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлт олон улсын хэмжээнд бүрэн харьцуулагдахгүй байна.

Судлагдсан байдлыг авч үзвэл, гадаад улсын эрдэмтэн, судлаачдаас Карр-Хилл¹, Дегрүт Моррис², Вито Женнаро³, Бехмэн Ронет⁴, Волкер Жеффри⁵, Дэвид Вэйсбурд⁶ нар гэмт хэргийг судлахад статистикийн арга зүйг ашиглах асуудлыг тусгасан бүтээл туурвижээ. ОХУ-ын эрдэмтэн Ю.Д.Блувштейн⁷, АНУ-ын Дэвид Гринбэрг⁸ нарын эрдэмтэн криминологийн шинжлэх ухаанд математик, магадлалын онол, статистикийн арга зүйг хэрэглэх талаар эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвиж, эрдмийн зэрэг хамгаалсан байдаг.

¹ R.A.Carr-Hill. Crime, The police and criminal statistics. 1979.

² DeGroot, Morris H. *Statistics and the law*. 1986.

³ Vito, Gennaro F. *Statistical analysis in criminal justice and criminology*. 2002.

⁴ Bachman, Ronet. *Statistics for criminology and criminal justice*. 2004.

⁵ Walker, Jeffery T. *Statistics in criminology and criminal justice*. 2005.

⁶ David Weisburd. *Statistics in Criminal Justice*. 2007.

⁷ Ю.Д.Блувштейн. Методологическая пробелмы изучения преступности и личности преступника (логико-математический аспект). Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. М., 1974.

⁸ David F. Greenberg. *Mathematical Criminology*. New Jersey. USA., 1979.

ОХУ-ын хувьд гэмт хэргийн статистикийн онол, арга зүйг боловсруулж, хууль зүйн салбарын практикт нэвтрүүлсэн эрдэмтдийн төлөөлөл бол **акад. А.Н.Радищев, К.Герман** нар юм⁹. А.Н.Радищевын хувьд гэмт хэргийн статистикийн үүрэг, ач холбогдлыг тодорхойлж, түүний үр дүнг хууль тогтоох болон хууль санаачлах ажиллагаанд ашиглах арга замыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр боловсруулжээ. Мөн эрдэмтэн К.Герман энэ чиглэлд анхны цогц судалгаа хийсэн байна. Эдгээр эрдэмтэд статистикийг гол төлөв ёс зүйн онол, арга зүйд тулгуурлан судалж, гэмт хэргийн статистикийг салбарын шинжлэх ухааны түвшинд хөгжүүлэх, үр дүнг практикт нэвтрүүлэхээр санал, дүгнэлт дэвшүүлж байсан.

Монгол Улсын хувьд судлаач Я.Баатар, Д.Тархаашин нар “Гэмт хэрэг судлах статистик арга зүй” гарын авлага, доктор (Sc.D) С.Жанцан, судлаач П.Ихзаяа, Б.Мөнхдорж нар “Гэмт хэргийн статистик” нэг сэдэвт бүтээл эрхлэн гаргасан ба эдгээр бүтээлд гэмт явдал, гэмт хэрэг, статистикийн уялдаа холбоо, статистикийн арга зүйг гэмт явдлыг судлахад хэрэглэх талаар дурьдсан байдаг. Доктор (Ph.D) Ч.Нямсүрэн гэмт хэргийн виктимологид статистикийн арга зүйг ашиглах, гэмт хэргийн хохирлын талаархи тоо бүртгэлийг авч үзжээ¹⁰.

Акад. С.Нарангэрэл¹¹, доктор (Sc.D) Ж.Авхиа¹², Г.Совд¹³, С.Жанцан¹⁴, Ж.Долгорсүрэн¹⁵, Ж.Болдбаатар¹⁶, доктор (Ph.D) Н.Жанцан¹⁷, Н.Баатаржав¹⁸, Б.Пүрэв¹⁹, А.Лхагва²⁰, Л.Батжав²¹, Б.Болдбаатар²²,

⁹ Тарновский Е.Н. Влияние хлебных цен и урожаев на движение преступлений против собственности в России. Журнал министерства юстиции. 1898. №8. С.102.

¹⁰ Ч.Нямсүрэн, Гэмт хэргийн виктимологи. Уб., 2005.

¹¹ С.Нарангэрэл. Эрх зүйн эх толь бичиг. Уб., 2008.

¹² Ж.Авхиа. Гэмт явдал, түүнтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудал. Уб., 1997, Ж.Авхиа, Г.Совд, Б.Даваасамбуу, Б.Ястребов, Л.Ринчин, Н.Баатаржав. Криминологи. Уб., 1975.

¹³ Г.Совд. БНМАУ-ын Эрүүгийн эрхийн курс. Уб., 1973, Криминологи. Уб., 1975.

¹⁴ С.Жанцан. Гэмт явдал судлал. Уб., 1995, Гэмт хэргийн статистик. Уб., 2007, Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал, шинэчлэлийн асуудал. Уб., 2007.

¹⁵ Ж.Долгорсүрэн. Монгол Улсын Цагдаагийн эрх зүй. Уб., 2014.

¹⁶ Ж.Болдбаатар, О.Нямдаваа. Криминологи. Уб., 2010.

¹⁷ Н.Жанцан нар, Криминологи. УБ., 1986, Криминологи. Уб., 2004.

¹⁸ Н.Баатаржав. Криминологи. Уб., 2001.

¹⁹ Б.Пүрэв. Монгол Улсын Засгийн газрын дэргэдэх Цагдаагийн байгууллага. Уб., 2016.

²⁰ А.Лхагва. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй. Уб., 2009.

²¹ Л.Батжав, Гэмт явдал, түүний шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх асуудал. Уб., 2002, Криминологийн зарим асуудал. Уб., 2003.

²² Б.Болдбаатар. Насанд хүрээгүй хүмүүсийн гэмт явдлын шалтгаан судлалын асуудал. Уб., 2004.

Ц.Цэлмэг²³, Б.Батзориг²⁴, Ч.Нямсүрэн²⁵, Б.Энхболд²⁶ нарын эрдэмтэн, судлаач эрдэм шинжилгээний бүтээлдээ хууль зүй, криминологид математик, статистикийн арга зүйг хэрэглэх талаар дурьджээ.

Математик, статистикийн шинжлэх ухааны онол, арга зүйн чиглэлээр Л.Дуламсүрэн²⁷, П.Жасрай²⁸, Ч.Авдай²⁹, Я.Базарсад³⁰, Р.Энхбат³¹, Г.Элдэв-Очир³², Ц.Батсүх, Л.Эрдэнэсүвд³³, Р.Оюунбилэг³⁴, нийгмийн шинжлэх ухаанд математикийн онол, арга зүйг ашиглах чиглэлээр С.Төмөр-Очир³⁵ нарын эрдэмтэн, судлаач эрдэм шинжилгээний бүтээл эрхлэн гаргаснаас гадна статистикийн төв байгууллага, салбарын их, дээд сургуулиас эрдэм шинжилгээний бүтээл, ном, эмхэтгэл гаргасан байна. Харин гэмт хэргийн статистик зүйн үзэл баримтлал, онол, арга зүйг судалсан, өнөөгийн байдал, тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, арга зүйн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийсэн, гэмт хэргийн статистик зүйн мэдлэгийн дэд салбарыг хөгжүүлэхэд зохих хувь нэмрээ оруулсан эрдэм шинжилгээний бүтээл, суурь судалгааны ажил манай улсад өнөөг хүртэл хийгдээгүй байв.

Энэхүү судалгааны зорилго нь Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийг хэмжих үзүүлэлтийн нэг болох гэмт хэргийн статистикийн тулгамдсан асуудлыг тодорхойлж, шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэхэд оршиж байв.

Тодруулбал, хууль зүй, криминологи, виктимологи, статистикийн шинжлэх ухааны уялдаа шүтэлцээнд хууль зүй, гэмт хэргийн статистикийг ангилан авч үзэж, гэмт хэргийн статистикийг онолын түвшинд тодорхойлж, түүний тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, арга зүй, хэрэглээг боловсронгуй

²³ Ц.Цэлмэг. Криминологи. Уб., 2005.

²⁴ Б.Батзориг. Криминологийн прогноз, төлөвлөлт. Уб., 1998, Гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг судлах аргачлал. Уб., 1999, Насанд хүрээгүй хүмүүсийн дунд криминологийн судалгаа явуулах аргачлал. Уб., 2004.

²⁵ Ч.Нямсүрэн, Гэмт хэргийн виктимологи. Уб., 2005.

²⁶ Б.Энхболд, Хотжилт ба гэмт хэрэг. Уб., 2011.

²⁷ Л.Дуламсүрэн. Статистикийн онол. Уб., 1980.

²⁸ П.Жасрай. Эдийн засгийн мэдээлэл, шинжилгээ. Уб., 2004.

²⁹ Ч.Авдай, Д.Энхтуяа, Судалгаа шинжилгээний ажил гүйцэтгэх арга зүй. Уб., 2015.

³⁰ Я.Базарсад, Р.Энхбат. Магадлалын онол, математик статистикийн гарын авлага. Уб., 2002.

³¹ Мөн бүтээл

³² Ц.Цэрэндорж, Г.Элдэв-Очир, С.Хандсүрэн, Ч.Даваасүрэн, Г.Цагаач. Статистикийн онол. Уб., 2005.

³³ Л.Эрдэнэсүвд. Бизнесийн статистик. Уб., 2001, 2004, 2010.

³⁴ Р.Оюунбилэг. Математик статистик. Уб., 2009.

³⁵ С.Төмөр-Очир. Нийгмийн судалгаа, шинжилгээнд математик арга хэрэглэх онол, арга зүйн асуудал. Уб., 2012.

болгох үндэслэл бүхий дүгнэлт, санал боловсруулж, дэвшүүлэхэд оршиж байгаа юм.

Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэхдээ диалектикийн танин мэдэхүйн түгээмэл арга: ажиглалт, харьцуулалт, нэгтгэн дүгнэх, задлан шинжлэх, баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх, системийн шинжилгээ, санал асуулга, математик-статистикийн аргыг өргөн хэрэглэсэн. Түүнчлэн, хууль зүй, криминологи, статистикийн шинжлэх ухаан болон гэмт хэргийн статистикийн тухай эрдэм шинжилгээний бүтээл, судалгааны үр дүн, эрх зүйн актад дүн шинжилгээ хийх зэрэг тусгай арга ашигласан болно.

Монгол Улс дахь статистик, түүний дотор гэмт хэргийн статистикийн түүхэн уламжлал, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтөлж, мэдээллийн сан бүрдүүлж, статистикийн үйл ажиллагаа явуулж ирсэн байдалд дүн шинжилгээ хийсэн.

Эрдэмтэн, судлаачдын гэмт хэргийн статистиктай холбоотой бүтээл, диссертаци, судалгааны тайлан зэргийг эх сурвалж болгон ашиглалаа. Судалгааны ажилтай холбогдуулан ОХУ, БНХАУ, ХБНГУ, БНСУ, АНУ, Норвеги, Япон зэрэг улсын гэмт хэргийн статистикийн холбогдох эх сурвалжийг харьцуулан судлав.

Гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл ашигладаг эрдэмтэн, судлаач, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн тоо бүртгэл, статистикийн мэдээлэл хариуцсан ажилтнуудаас социологийн судалгаа авч, SPSS программаар үр дүнг боловсруулж, тусгалаа.

1. Онол, арга зүйн хэсэг

Германы эрдэмтэн Г.Ахенваль “статус” гэх латин үгнээс гаралтай “статистик”-ийг 1746 онд анх удаа “Хүн ам, эдийн засгийн хүчин зүйлс судлал” гэсэн үгний утгаар илтгэл, өгүүлэл бичиж, хичээл сургалтаар зааж³⁶ шинжлэх ухааны эргэлтэд оруулжээ.

“Статистик” хэмээх нэр томьёо нь “status” гэсэн латин үгээс гаралтай юмс үзэгдлийн төлөв байдал гэсэн утгатай. Орос хэлнээс “статистик” гэдгийг нь “тоо бүртгэгч, статистикч”, “статистика” гэдэг нь “тоо бүртгэлийн шинжлэх ухаан, статистик, тоо бүртгэл” гэж монгол хэлээр орчуулжээ.

³⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Achenwall. 2018.05.09. (Gottfried Achenwall (20 October 1719 – 1 May 1772) was a German philosopher, ARA historian, economist, jurist and statistician. He is counted among the inventors of statistics. “Statistic, status” гэсэн нэршлийг шинжлэх ухаанд оруулсан түүхтэй)

Нийгэм, эдийн засгийн үзэгдэл, процессын тоо мэдээллийг шинжлэх ухааны үндэстэйгээр цуглуулж, боловсруулан шинжилгээ хийж, түүний зүй тогтол, харилцан хамаарлыг тооны аргаар нээж үнэлэлт, дүгнэлт гаргадаг шинжлэх ухааныг статистик³⁷ гэж эрдэмтэн, судлаачид тодорхойлсон байдаг.

Өнөө үед нийгэм, эдийн засгийн үзэгдлийн тоо мэдээллийг цуглуулах, эмхлэн цэгцэлж боловсруулах, задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх арга зүйн суурь шинжлэх ухааныг статистик хэмээх ойлголт түгээмэл болж байна.

Статистикийг хэрэглээ талаас нь өгөгдлүүдийг зохион байгуулж, цэгцтэй хэлбэрт үзүүлж, шинжилгээ хийдэг шинжлэх ухааныг хэлнэ гэж өөр байдлаар тодорхойлжээ³⁸.

Олон улсын хэмжээнд “статистик нь нийгэм, эдийн засгийн тоон мэдээллийг цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлбарлах, танилцуулахтай холбоотой шинжлэх ухаан” хэмээн ойлгож, хөгжүүлдэг.

“Статистик нь нийгэм, эдийн засгийн юмс үзэгдлийн тоон илрэлийг чанартай нь холбон тэдгээрийн хөгжлийн зүй тогтлыг тодорхой орон зай, цаг хугацаанд судалдаг шинжлэх ухаан юм” гэснийг дэмжиж байна.

Зарим статистикийн судлаач “статистик бол үр ашигтай шийдвэр гаргахад шаардлагатай тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, нэгтгэн дүгнэх, дүн шинжилгээ хийх, тайлбарлах, танилцуулах арга зүйн тухай шинжлэх ухаан” гэж тодорхойлж буйтай санал нийлж байна.

Статистикийн шинжлэх ухаан нь бүтцийн хувьд нэгдүгээрт: статистикийн ерөнхий онол, хоёрдугаарт: эдийн засгийн статистик, гуравдугаарт: нийгмийн статистик болон салбарын статистик гэж хуваагдана.

Нийгмийн статистик болон салбарын статистикт тээвэр, холбоо, хүн ам, соёл, боловсрол, эрүүл мэнд, шүүх, гэмт хэргийн статистик зэрэг ордог.

Бидний анхааран судалж буй гэмт хэргийн статистик нь салбарын статистикт хамаарах бөгөөд тодруулбал нийгмийн статистик, хууль зүйн статистикт хамаарах юм.

Хууль зүйн статистикийн ангилал

Гадаад орны, ялангуяа ОХУ-ын туршлагаас үзэхэд хууль зүйн статистикийг нэгдүгээрт: эрүүгийн эрх зүйн статистик, хоёрдугаарт:

³⁷ Л.Эрдэнэсүвд. Бизнесийн статистик. Уб., 2004. 9 дэх тал

³⁸ Д.Чимгээ. SPSS нийгмийн статистикийн шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлбарлах нь. Уб., 2014. 8 дахь тал

иргэний эрх зүйн статистик, гуравдугаарт: захиргааны эрх зүйн статистик гэж ангилж иржээ.

Зураг 1. Хууль зүйн статистикийн ангилал

Гэмт хэргийн статистик нь хууль зүйн статистикийн нэг төрөл юм.

Хууль зүйн статистикийг ОХУ-д ёс зүйн статистик, эрх зүйн статистик, Англи улсад шүүхийн статистик, Америкт гэмт хэргийн статистик, эрүүгийн хариуцлагын статистик, түүний дотор цагдаа, прокурор, шүүх, шүүхийн шийдвэрийн статистик гэх байдлаар ангилан авч үзэж байна.

Харин Монгол Улсын хувьд эрүүгийн тоо бүртгэл, гэмт хэргийн тоо бүртгэл, шүүхийн статистик, эрүүгийн хэргийн статистик, гэмт хэргийн статистик гэх мэтээр нэрлэж иржээ. Өнөөгийн практик, туршлагаас үзэхэд байгууллагаар нь цагдаагийн статистик, авлигатай тэмцэх байгууллагын статистик, прокурорын статистик, шүүхийн статистик, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн статистик, шүүхийн шинжилгээний статистик гэх мэтчилэн ангилж байна.

Нийгмийн статистикийн нэг төрөл болох хууль зүйн статистикийг эрүүгийн эрх зүйн, захиргааны эрх зүйн, иргэний эрх зүйн статистик гэж ангилж, хууль зүйн статистик нь нөгөө талаас хууль зүйн шинжлэх ухааны нэг төрөл судлагдахуун гэж үзэж болно.

Эрүүгийн эрх зүйн статистикийн нэг хэсэг нь гэмт хэргийн статистик юм. Иймд “шүүхийн статистик” гэсэн бүлгийг “хууль зүйн статистик” гэж онолын үндсэн дээр өөрчлөн, хууль зүйн статистикийн ангилал, төрлийг шинэчлэх шаардлага байна гэж үзсэн.

Иймээс Монгол Улсад хууль зүйн статистикийг илүү өргөн хүрээнд судлан үзэх шаардлага улам бүр нэмэгдэж байгаа ба эрүүгийн эрх зүйн

статистиكت хамаарах гэмт хэргийн статистикийг нарийвчлан судлах шаардлага байв.

Гэмт хэргийн статистикийн олон улсын ангилал

НҮБ-ын ГХМБТГ-аас гэмт хэргийн статистикт зориулсан олон улсын ангиллын нэгдүгээр хувилбарыг 2015 оны 3 сард боловсруулан гаргасан. НҮБ-ын Нийгмийн комиссоос анх 1951 онд гэмт үйлдлийг ангилахын ач холбогдлыг цохон тэмдэглэсэн хэдий ч улс орон бүрийн хууль тогтоомж, статистикийн мэдээллийг тайлагнах системийн харилцан адилгүй байдлаас болж зогссон.

Эдгээр асуудлыг даван туулах, гэмт хэргийн ангиллыг хууль тогтоомжид гэхээсээ зан авирын дүрслэл түшсэн үндэс суурийг буй болгох ажлыг НҮБ-ын ГХМБТГ болон ЕЭЗК-ын хамтарсан ажлын хэсэг хамтран гүйцэтгэсэн. Ажлын хэсэг гэмт хэргийн олон улсын ангиллын анхны төслийг 2012 онд боловсруулж, Европын статистикчдын 60 дугаар нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн.

ГХСОУА гэж олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн ойлголт, тодорхойлолт, зарчимд суурилсан, гэмт хэргийн статистикийн олон улсын харьцуулалт, уялдаа холбоог сайжруулах, олон улсын болон үндэсний хэмжээнд дүн шинжилгээ хийх чадавхийг сайжруулах зорилгоор гэмт хэргийг ангилсан байдлыг ойлгодог³⁹.

ГХСОУА-ын зорилго нь хууль сахиулах болон шүүх эрх мэдлийн өөр өөр байгууллагын статистикийн мэдээллийг системтэй бэлтгэх, харьцуулах үндэс суурийг бий болгоход чиглэгддэг.

“Монгол Улсын Статистикийн салбарыг 2017-2020 онд хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”⁴⁰-ийн 2.6.1.11-д “гэмт хэргийн олон улсын ангиллыг үндэсний онцлогт тохируулан боловсруулж, мөрдүүлэх” гэж заасныг хэрэгжүүлж ажиллах шаардлага байна.

Гэмт хэргийн статистикийн тодорхойлолт, судлах зүйл, арга зүй

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, бусад хуульд гэмт хэргийн статистик гэсэн ойлголтыг хуульчлаагүй байв.

Гадаад улсын туршлагаас үзэхэд, “crime statistics”, “mathematics, statistics and the law”, “criminal justice statistics”, “crime and mathematics”,

³⁹ Ш.Ариунболд, Б.Мөнхдорж. “Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлтийг олон улсын жишигт нийцүүлэх асуудал” судалгааны тайлан. УБ., 2018

⁴⁰ УИХ-ын 2017 оны 38 дугаар тогтоолоор баталсан. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. 2017. №26

“quantitative criminology”, “statistics for criminology and criminal justice”, “правовая статистика”, “юридическая статистика”, “уголовная статистика”, “судебная статистика” гэх зэрэг нэр томъёоны хүрээнд криминологийн шинжлэх ухаанд математик, статистикийн арга зүйг хэрэглэх, мөн ёс суртахуун, эрүүгийн эрх зүй, эрх зүй, хууль зүйн статистик, гэмт хэргийн статистик, шүүхийн статистик зэрэг ойлголтын хүрээнд судлагдаж байна.

Монгол Улсын хувьд 1988 онд судлаач Я.Баатар, Д.Тархаашин нарын “Гэмт хэрэг судлах статистик арга зүй” гарын авлага, 2007 онд доктор (Sc.D) С.Жанцан, судлаач П.Ихзаяа, Б.Мөнхдорж нарын “Гэмт хэргийн статистик” нэг сэдэвт бүтээлд *“Гэмт хэргийн статистик бол шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зохион байгуулсан иж бүрэн программаар, гэмт хэрэг, зөрчилтэй холбоотой тоон мэдээллийг цуглуулан боловсруулж, дүн шинжилгээ хийх буюу өөрөөр хэлбэл тооны талыг чанартай нь нягт холбон тодорхой орон зай, цаг хугацаагаар нь судалдаг салбарын статистикийн нэг”*⁴¹ гэж тодорхойлж бичжээ.

Судлаач Я.Баатар, Д.Тархаашин нар *“Гэмт хэргийн статистикийн арга гэж шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зохион байгуулсан иж бүрэн хөтөлбөрөөр гэмт хэрэгтэй холбоотой мэдээ цуглуулж, боловсруулан, дүн шинжилгээ хийх буюу өөрөөр хэлбэл гэмт хэргийн тооны талыг чанартай нь нягт холбон тодорхой орон зай цаг хугацаанд судалдаг салбарын статистикийн нэг”*⁴² гэж тодорхойлжээ.

Я.Цэвэлийн “Монгол хэлний товч тайлбар толь”-д “тооны бүртгэл” гэдгийг “бүртгэл, тооцоо, тооллого, малын тоо бүртгэл, хүн амын бүртгэл”, “тоо бүртгэлийн судлал” гэдгийг “нийгмийн хөгжил, ардын аж ахуй дахь тооны хуваарилалтыг судлах ухаан”, “тоо бүртгэгч” гэдэг нь “тоо бүртгэл эрхэлсэн хүн”, “зүй” гэдэг нь **“...ямар нэгэн сургаал, онол, арга зүй”** гэж тус тус тайлбарлажээ.

Мөн **“зүй”** гэдэг үгийг “ямар нэгэн сургаал, онол” хэмээн ижил тайлбарлажээ⁴³.

Эрүүгийн хуулийн⁴⁴ 2.1 дүгээр зүйлд гэмт хэргийн ойлголт, шинжийг тодорхойлсон бөгөөд мөн зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйг гэмт хэрэгт

⁴¹ С.Жанцан, П.Ихзаяа, Б.Мөнхдорж. Гэмт хэргийн статистик. Уб., 2007. 13 дахь тал

⁴² Я.Баатар, Д.Тархаашин. Гэмт хэрэг судлах статистикийн арга зүй. Уб., 1988. 4 дэх тал.

⁴³ Н.Даш, А.Янжиндолгор, Монгол хэлний тайлбар толь (А-Р). 630 дахь тал

⁴⁴ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. 2016. №07

тооцно”, мөн 2 дах хэсэгт “Энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас хохирол, хор уршиг учирсныг гэмт хэрэгт тооцно” хэмээн хуульчилсан.

Иймд гэмт хэргийн статистикийг онолын түвшинд судалж, хууль зүй, статистикийн шинжлэх ухааны мэдлэгийн дэд салбарын нэршлийг **“Гэмт хэргийн статистик зүй”** гэж томьёолж болохоор байна.

Гэмт хэргийн статистик зүйг онолын түвшинд дараах байдлаар тодорхойлох нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

- **“Гэмт хэргийн статистик зүй”** гэж хууль зүй, криминологи, виктимологи, статистикийн шинжлэх ухаанд тулгуурлан гэмт хэргийн талаархи мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийж, үр дүнг тархаах, ашиглах замаар гэмт хэргийн тоон мэдээллийг шалтгаан нөхцөл, шинж чанартай нь уялдуулан тодорхой орон зай, цаг хугацаанд судалдаг хууль зүй, статистикийн шинжлэх ухааны мэдлэгийн дэд салбар мөн.

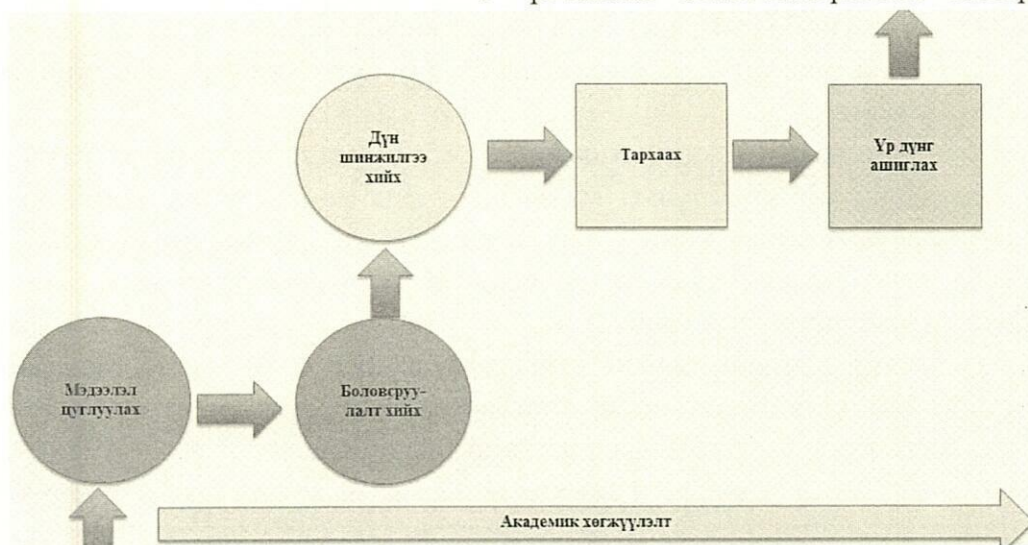
Хууль зүй, эрүүгийн эрх зүй, гэмт хэргийн статистик нь дэлхий нийтэд үүсэн бий болсон цагаас онол, арга зүй, үзэл баримтлал, ялангуяа практик хэрэглээ нь хөгжсөөр ирсэн хэдий ч монголын хууль зүйн салбарт хуучин биш зүйл бөгөөд судлаачдын анхаарлын төвд байгаа билээ. Учир нь Монгол Улсад гэмт хэргийн статистик зүйн практикт тулгамдсан асуудлыг шинжлэх ухааны талаас шийдвэрлэх үүрэг, орон зай үгүйлэгдэж байгаа нь ажиглагдсан.

Гэмт хэргийн статистик зүй хэмээх мэдлэгийн дэд салбарыг практикт хэрэгжүүлэх цогц үйл ажиллагааны нэршлийг бид тодорхойлох шаардлагатай гэж үзэж, дараах тодорхойлолтыг санал болгож байна.

- **“Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа”** гэж гэмт хэргийн талаархи бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, мэдээлэл цуглуулах, нэгтгэн боловсруулах, дүн шинжилгээ хийж, мэдээлэл, судалгааны үр дүнг хэрэглэгчдэд тархаах, хэвлэн нийтлэх, ашиглах, мэдээллийн үнэн зөв байдлыг хангах, хадгалах бие даасан үйлдлүүдийн цогц юм.

Гэмт хэргийн статистик зүйг гэмт хэргийн талаархи мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх, тархаах, үр дүнг ашиглах гэсэн процессийн 5 үе шатад хуваан үйл ажиллагаагаар нь ангилах нь зүйтэй гэж, доорх загварыг судалгааны эргэлтэд оруулах санал болгож байна.

Зураг 2. Гэмт хэргийн статистик зүйн процессийн 5 үе шатны “Crime stats process” загвар

* Эх сурвалж: Судалгааны үр дүнд үндэслэн Б.Мөнхдоржийн боловсруулсан загвар.

Мэдээлэл цуглуулах шатанд:

- Статистик ажиглалт, социологийн аргаар мэдээлэл цуглуулах;
- Тоо бүртгэл хөтлөх;
- Мэдээллийн сан бүрдүүлэх;

Боловсруулалт хийх шатанд:

- Цуглуулсан тоон мэдээллийг статистикийн аргыг ашиглан боловсруулах;
- Мэдээллийг тусгай программаар боловсруулах;
- Статистикийн мэдээлэл, судалгаа гаргах;

Дүн шинжилгээ хийх шатанд:

- Боловсруулсан тоон мэдээлэлд үндэслэн дүн шинжилгээ хийх;
- Хэрэглэгчийн шаардлагад нийцсэн хэлбэрээр үр дүнг нэгтгэн, шинжилгээ хийх;
- Тайлан, танилцуулга бэлтгэн гаргах;

Тархаах шатанд:

- Боловсруулсан, дүн шинжилгээ хийсэн статистикийн мэдээлэл, судалгаа, дүн шинжилгээний үр дүнг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд танилцуулах, хүргүүлэх;
- Нийтэд аливаа хэлбэрээр тархаах;

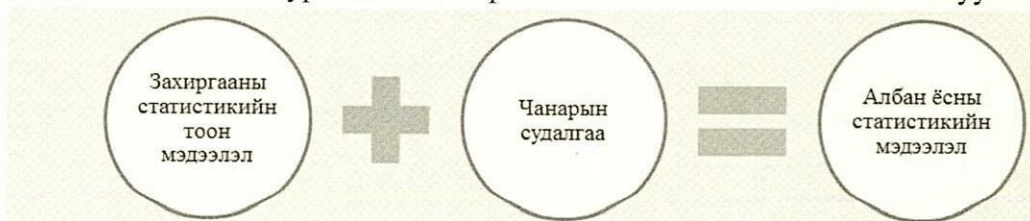
Үр дүнг ашиглах шатанд:

- Үр дүнг байгууллагын дотоод үйл ажиллагаанд ашиглах;
- Үр дүнг бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах;
- Академик зориулалтаар үр дүнг ашиглах зэргийг голчлон дурьдаж болно.

Гэмт хэргийн статистик зүйд гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, мэдээллийн сангаас статистик мэдээллийг боловсруулан гаргах, үр дүнг тархаах, түүнд дүн шинжилгээг практиктай уялдуулан үр дүнтэй хийж, үр дүн бодлого, үйл ажиллагаандаа ашиглах үе шатыг хамааруулбал зохино.

Гэмт хэргийн албан ёсны статистикт олон улсын хандлага, туршлагаас үзэхэд гэмт хэргийн талаархи захиргааны статистикийн тоон мэдээлэл болон чанарын судалгааг хамруулдаг байна.

Зураг 3. Гэмт хэргийн албан ёсны статистикийн агуулга

Тухайлбал, захиргааны статистикийн тоон мэдээлэлд практик байгууллагын гаргаж буй статистикийн тоон мэдээлэл, судалгаа, харин чанарын судалгаанд гэмт хэргийн бодит түвшин, шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлох зорилгоор явуулсан социологи, түүвэр зэрэг санал асуулга, анкет, баримт бичгийн зэрэг чанарын судалгааг оруулдаг, жишээ нь гэмт хэрэгт хохирох явдлын судалгааг оруулбал зохино.

Түүнчлэн, гэмт хэргийн статистик зүйг хууль сахиулах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагааны удирдлага, төлөвлөлт, бодлого боловсруулалтын эх үүсвэр болохоос гадна үндэсний болон олон улсын байгууллагаас нийгмийн хөгжлийн түвшинг үнэлэх, хянах, бусад улс оронтой харьцуулахад чухал ач холбогдолтой салбарын статистик гэж ойлгож болно.

Хууль зүй, криминологи, виктимологи, статистикийн шинжлэх ухааны судлах зүйл, судалгааны арга зүйд тулгуурлан гэмт хэргийн статистик зүйн судлах зүйл, арга зүйг дараах байдлаар тодорхойлов. Үүнд:

- Гэмт хэргийн статистик зүйн судлах зүйл гэж гэмт хэргийн гаралт, түвшин, тархалт, бүтэц, хөдөлгөөн, хандлага, шалтгаан, нөхцөл, гэмт хэрэгтэн хувь хүн, гэмт хэрэгт өртсөн хохирогч иргэн, байгууллагад учирсан хохирол, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр явуулах бодлого, үйл ажиллагаа мөн.

- Гэмт хэргийн статистикийн зүйн арга зүй гэдэг гэмт хэргийн бүтэц, динамик болон хамаарлын зүй тогтлыг судлахад чиглэгдсэн арга, аргачлалын тогтолцоо мөн.

Түүхэн уламжлал талаас авч үзвэл, Монгол Улсын хувьд гэмт хэрэгтэй тэмцэх хууль цаазтай байж, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээлийг ял шийтгэл хүлээлгэн, хариуцлага тооцдог байсан бөгөөд 1921 онд Ардын Засгийн үйл ажиллагаагаа идэвхжиж, 1926 онд Шүүх цаазын бичиг гарч хэрэгжих үеэс шүүхээр шийдвэрлэсэн эрүүгийн хэргийн тоо бүртгэл хөтөлж, статистикийн мэдээлэл гаргаж байсан нь гэмт хэргийн статистик урт удаан хугацааны түүхэн уламжлалтай болохыг гэрчилж байна. Түүнээс хойш 1960 он хүртэл эрүүгийн хууль тогтоомжийн өөрчлөлттэй уялдан гэмт хэргийн түвшин, хөдөлгөөн, бүтэц, хандлагад тухайн үеийн нийгэм, улс төр, эдийн засаг, улс орны бодлогоос хамааран хувьсан өөрчлөгдөж ирсэн байдаг ба гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөгдөж, шүүхээр шийдвэрлэгдсэн эрүүгийн хэрэг, хорих ялаар шийтгүүлсэн ялтны тоо, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын хэмжээ зэрэг статистикийн үзүүлэлт гаргадаг байсан талаар эрдэмтдийн бүтээлд дурьдагджээ.

1960-аад оноос ОХУ-ын криминологийн шинжлэх ухааны хөгжил манай улсад түлхүү нэвтэрч, энэ нөлөөгөөр 1966 оноос гэмт хэрэгтэй тэмцэх, ялангуяа тоо бүртгэл, судалгаа, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй гүн гүнзгий тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх бодлого төр засгаас хэрэгжүүлж эхэлсэнээр 1966 онд эрүүгийн гэмт хэргийн тоо бүртгэлийн тасгийг анх байгуулж, 1967 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс албан ёсоор тоо бүртгэл хуулийн байгууллагад хөтлөгдөж эхэлсэнээр гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо бүрдэх эхлэл тавигдсан байна.

Түүхийн хугацаанд гэмт хэргийн тоо бүртгэлийг боловсронгуй болгох статистикийн төв газар, байгууллагын нөлөө, үүрэг оролцоо асар их байсан байна. 1975 оноос гэмт хэргийн тоо бүртгэл цагдаагийн байгууллагад түлхүү явагдаж, прокурор, шүүх үйл ажиллагааны үр дүнг илэрхийлсэн үзүүлэлт гарган ашиглах байдлаар явж иржээ.

Криминологи, виктимологи, математик, статистикийн шинжлэх ухааны арга зүйн уялдаан дээр гэмт хэргийн статистикийн судалгааны арга зүй, аргачлал бий болж, ашиглагддаг. Нөгөө талаас социологийн шинжлэх ухааны тоон болон чанарын судалгааны арга зүй гэмт хэргийн статистикийн арга зүйн үндсийг бүрдүүлдэг.

Гэмт хэргийн статистикийн арга зүйг олон улсын хэмжээнд, үндэсний хэмжээнд, практик байгууллагын хэмжээнд мөрдөгдөж буй арга зүй, академик хэрэглээн дэх арга зүй хэмжээн ангилан авч үзэх шаардлага байна. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргийн статистикийн арга зүй практик дээр тодорхой хэмжээнд хэрэгжиж байна гэж дүгнэж байна. Гэхдээ сайжруулах, хэрэглээг илүү нэмэгдүүлэх шаардлага байгаа нь судалгааны явцад тогтоогдож байв.

Цагдаа, авлигатай тэмцэх, прокурор, шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагууд өөр өөрийн хэрэгжүүлж буй чиг үүргийн онцлогоос хамааран үйл ажиллагааны үр дүнг илэрхийлсэн статистикийн мэдээллүүдийг эрхлэн гаргаж байна. Ингэж гаргахад өөр өөрийн онцлогт нийцсэн арга зүй, арга барил, үзүүлэлтээр статистик мэдээлэл эрхлэн гаргаж байна. Эдгээр байгууллагын мэдээллийг ҮСХ-нд улсын хэмжээнд нэгтгэн гаргадаг. Ингэж гаргахад боловсрол, соёл, эрүүл мэндийн салбарт мөрдөгддөг нэгэн адилаар нэгдсэн аргачлал манай хууль зүйн салбар, гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлт тооцох аргачлал одоогоор байхгүй байв. ҮСХ-ноос 2018 онд “Гэмт хэрэг, шүүн таслах ажиллагааны статистикийн үзүүлэлт тооцох аргачлал”-ыг батлав.

Мөн улс орны аюулгүй байдлыг илэрхийлэх үзүүлэлт болох эрүүгийн нөхцөл байдлыг илэрхийлсэн гэмт хэргийн статистик юм. Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийг олон улсын түвшинд харьцуулахад Монгол Улсаас хамаарах үзүүлэлтийг гаргаж өгөх хүндрэл учирч байна. Учир нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн зүйл, хэсэгт заасан гэмт хэрэг нь олон улсын ангиллын аль кодоод заасан гэмт хэрэгт хамааруулах асуудлыг хуулийн болон статистикийн байгууллагууд хамтран хийж, тодорхой шийдвэр гаргаж, нэг мөр болгох шаардлагатай байна.

Тогтвортой хөгжлийн зорилтод тусгагдсан, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудаас хамааран гарах шаардлагатай статистикийн мэдээллийг гаргах мэдээллийн эх үүсвэрийг тодорхойлж, аргачлал, арга зүйг бий болгох нь зүйтэй.

2. Тулгамдсан асуудлыг тодорхойлсон судалгааны үр дүн

Гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох чиглэлээр холбогдох мэргэжлийн хүмүүсээс социологийн судалгаа, салбарын эрдэмтэн, судлаачдаас хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаа авч, мөн энэ чиглэлийн хүний нөөцийн байдлыг тодорхойлох судалгааг хийж, гэмт хэргийн статистикийн өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийн тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлж, шийдвэрлэх зарим арга замыг томъёолох, гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох, хөгжүүлэх асуудлыг хөндөв.

2.1. Социологийн судалгааны үр дүн:

Цагдаагийн байгууллага, авлигатай тэмцэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, тагнуул, шүүх шинжилгээ, прокурорын байгууллага, шүүх дэх гэмт хэргийн статистик хариуцсан болон ажил үүргийн хувьд холбогддог албан хаагчдын дунд гэмт хэргийн статистикийн талаархи ойлголт, мэдлэг, хандлага, үйл ажиллагаандаа ашиглаж буй байдлыг тодорхойлох, алба хаагчдыг чадавхжуулах, сургалтын хэрэгцээг тодорхойлох зорилгоор социологийн судалгааг явуулж, үр дүнг боловсруулсан⁴⁵.

Энэ ажлыг хийж гүйцэтгэхэд анкетын аргаар 1000 гаруй алба хаагчдаас 2017 оны 4 сараас 10 сар хүртэлх хугацаанд улсын хэмжээнд судалгааг авч, чанарын шаардлага хангасан 948 анкетыг математик статистикийн SPSS программ дээр шивж оруулан, үр дүнг нэгтгэн гаргаж, дүн шинжилгээ хийв.

Анкетын асуулга боловсруулж гэмт хэргийн статистик хариуцсан болон ажил үүргийн хувьд холбогддог албан хаагчдаас авахаар ШЕЗ, ЦЕГ, АТГ, ШШГЕГ, ШШҮХ-д албан бичгээр хүргүүлж, үр дүнг нэгтгэн авсан.

Энэ судалгаанд оролцсон албан хаагчдын 86.7%-ийг эрх зүйч мэргэжилтэй албан хаагчид эзэлж байна. Харин статистикч мэргэжилтэй 19 албан хаагчийн 17 нь прокурорын байгууллагад, 1 нь цагдаагийн байгууллагад, 1 нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллаж байна. Сонгох хариултад оноосноос өөр мэргэжилтэй албан хаагчдын тухайд инженер, орчуулагч, программист, эрүүл мэндийн мэдээллийн технологич мэргэжилтэй 8 албан хаагч байна. Энэ нь цаашид шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах салбарын статистикчдийн хувьд мэргэжлийн статистикч байх эсхүл мэргэшсэн сургалтад тогтмол

⁴⁵ М.Эрдэнэбаяр (Судалгааны багийн ахлагч), Б.Мөнхдорж. Гэмт хэргийн статистикийн социологийн судалгааны тайлан. “Гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох асуудал” шинжлэх ухаан, технологийн төсөл. 2017

хамрагдах, эрх зүйч-статистикч мэргэжилтэн бэлтгэх, хэрэгцээг байгааг илтгэж байв.

Алба хаагчдын хүний нөөцийн байдлаас үүдэн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагуудаас гэмт хэргийн статистик эрхлэх үйл ажиллагааны анхдагч мэдээлэл болон процессын ажиллагааны гол бүрэлдэхүүн хэсэг цагдаагийн байгууллага, прокурорын байгууллагад хийгдэж, хөтлөгддөг нь ажиглагдав.

Албан хаагчдын ажлын туршлага болон тогтвор суурьшилтай байдал нь төрийн алба мэргэшсэн байх шалгуурт чухал нөлөөтэй бөгөөд гэмт хэргийн статистик эрхлэн гаргах, ажил үүргийн хувьд шууд холбогддог албан хаагчдын хувьд 10-с дээш жил ажилласан туршлагатай албан хаагчид 26.3%-ийг, 2-5 хүртэл жил ажилласан албан хаагчид 41.4%-ийг, 1 жил хүртэл ажилласан албан хаагчид 14%-ийг, 6-9 хүртэл жил ажилласан албан хаагчид 18.4-ийг тус тус эзэлж байгаа дүр зураг харагдаж байна. Нийт дүнгээр нь авч үзвэл 6-с дээш жил ажилласан алба хаагчид 44.7%-ийг эзэлж байх ба ажлын туршлага жилээс жилд нэмэгдэх боломжтой нь тодорхой байна. Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь буюу 97% нь бакалавр болон магистр зэрэгтэй байв.

Алба хаагчдын гэмт хэргийн статистикийн ойлголт, төсөөллийн талаархи өөрийн үнэлэмж 43.8% нь сайн гэж, 51.6% нь дунд гэж, 4.6% нь муу гэж үнэлсэн байна. Өмнө дурдсан хариултаас үзэхэд тэдний 44.7% нь 6-с дээш жил ажиллаж байгаа хэдий ч дундаж мэдлэгтэй гэсэн хариулт өгсөн нь гэмт хэргийн статистикийн талаархи мэдлэг, сургалтыг тусгайлан олгох, давтан сургалт зохион байгуулах шаардлагатай гэж үзэж болно.

Гэмт хэргийн статистикт юуг хамааруулж ойлгодог вэ? гэхэд гэмт хэргийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийх, сан бүрдүүлэх, мэдээ гаргах, тоо бүртгэл хөтлөх, маягт бичих, танилцуулга бэлтгэх зэрэг асуудлыг хамруулж ойлгодог талаар хариулснаас үзэхэд ойлголт, төсөөлөл мөн нээлттэй саналыг авахад прокурорын байгууллагаас ялын бодлого боловсруулах гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого боловсруулах, гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл болж байгаа хүчин зүйлүүдийг зөв тогтоож энэ талаар бодиттой судалгаатай байх нь түүнийг арилгах арга хэмжээг олон нийтийн хэмжээнд авч ажиллахад тустай гэсэн саналыг гаргасан бол цагдаагийн байгууллагын төлөөлөл шалтгаан, нөхцөлийг үнэлэх дүн шинжилгээ хийх, тагнуулын байгууллагын төлөөлөл шийдвэр гаргахад урьдчилан сэргийлэхэд ач холбогдолтой гэж үзжээ.

Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох чиглэлээр цагдаа, прокурор, шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас программ хангамжийг шинэчлэх, мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэлт, түүний ашиглалтыг сайжруулах, бие даасан бүтэц, тогтолцоог оновчтой бий болгон төлөвшүүлэх, алба хаагчдын орон тоог нэмэгдүүлэх, ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, чиг үүргийг тодорхой болгох, мэргэжлийн хүний нөөцийг бэлтгэх, тэднийг мэргэшүүлэх сургалтад хамруулах, ном, сурах бичиг, гарын авлага бэлтгэн гаргах, аргачлал, зөвлөмжөөр хангах асуудал учир дутагдалтай байдаг зэрэг тулгамдсан асуудал байгааг судалгаагаар тогтоогдлоо.

Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, хууль сахиулах болон шүүх эрх мэдлийн байгууллагын статистикийн үйл ажиллагаа хариуцсан алба хаагчид болон ажил үүргийн хувьд холбогддог ажилтнуудаас авсан судалгаанд үндэслэн дараах дүгнэлтийг хийж байна.

1. Статистикийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудын бүтэц, орон тоо, алба хаагчдын талаар:

- Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хэмжээнд гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэх бие даасан бүтэц, нэгжийн зохион байгуулалт, тогтолцоо харилцан адилгүй буюу байгууллагын онцлог, чиг үүргээс хамаарч “нэг ажилтнаас нэгжийн зохион байгуулалттай”-гаар явагдаж байна.

- Байгууллагын чиг үүрэг, зохион байгуулалт, гэмт хэргийн статистик бүрдүүлэлтэд оролцож буй байдлаас хамаарч хууль сахиулах бүхий л байгууллагад бие даасан, мэргэжлийн чиг үүрэгтэй нэгж шаардлагатай байхын зэрэгцээ орон тоо нэмэгдүүлэх санал судалгаанд хамрагдсан бүх байгууллагад ижил байна.

- Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хэмжээнд гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэх чиглэлээр ажилладаг алба хаагчдаас статистикч мэргэжилтэй албан хаагч 2%-ийг эзэлж байна. Үүнээс үзэхэд хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагад статистикч мэргэжилтэй хүний нөөцийн хэрэгцээ өндөр байгааг харуулж байна.

- Судалгаанд оролцогчдын гэмт хэргийн статистикийн талаархи ойлголт, төсөөлөл учир дутагдалтай байх ба алба хаагчдын мэдлэг, хандлагын талаархи өөрийн үнэлэмж дундаж түвшинд байна.

- Гэмт хэргийн статистикийн чиглэлээр давтан болон мэргэшүүлэх сургалт тогтмол зохион байгуулагдахгүй байгаа нь алба хаагчдын мэдлэг,

чадвар хангалтгүй байх магадлал өндөр байгааг нөхцөлдүүлж байна. Энэ нь сургалтын хэрэгцээ өндөр, давтамж маш бага байгаагийн илрэл болно.

- Алба хаагчдын ажлын ачааллаас хамаарч ажлын байрны сэтгэл ханамж өөрчлөгдөж байхын зэрэгцээ орон тоо хүрэлцээтэй, ажиллах орчин бүрдсэн нэгжийн алба хаагчдын сэтгэл ханамж харьцангуй тогтвортой байна. Мөн албан хаагчдын ажлын байрандаа тогтвор суурьшилтай ажиллах хүсэл эрмэлзэл ажилласан жил, ажлын ачаалал, сэтгэл ханамжаас шууд хамаарсан үзүүлэлттэй байх нийтлэг байдлаар дундаж түвшинд байна.

2. Гэмт хэргийн статистик бүрдүүлэлт, өнөөгийн нөхцөл байдлын талаар:

- Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хэмжээнд статистикийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрт шилжүүлсэн, тусгай программ хангамж бүхий байгууллагуудын хувьд (цагдаа, прокурорын байгууллага) системийг илүү сайжруулах, хөгжүүлэлт, хурдыг нэмэгдүүлэх, үр дүнгийн олон загварт байдалд шилжих асуудлыг хөндөж байна.

- Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг цаасан суурьтай гүйцэтгэж буй байгууллагын хувьд (шүүх, тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага) программ хангамжийг нэвтрүүлэх, туршилтын болон ашиглаж буй зарим программын хөгжүүлэлтийг сайжруулж, байгууллагын хэмжээнд хэрэглэх шаардлагатай гэж дүгнэв.

- Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хэмжээнд хөтөлж буй гэм хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа нь давхардсан, статистик үзүүлэлт зөрүүтэй, бодит бус, харилцан адилгүй байгаа нь эрх зүйн зохицуулалт дутмагаас гадна нэгдсэн сан бий болгох шаардлагатай байгааг илэрхийлж байна.

Судалгааны үр дүнд үндэслэн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх дараах зарим гарц байна гэж үзэв. Үүнд:

- Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг эрхлэн гаргадаг албан хаагчдад давтан болон мэргэшүүлэх сургалт тогтмол сургалт зохион байгуулах;

- Статистикч мэргэжилтэй, эрх зүйч-статистикч хос мэргэжилтэй хүний нөөцөөр гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг чиг үүргийн алба хаагч, нэгжийн бүрэлдэхүүнийг бэхжүүлэх, шинээр бэлтгэх;

- Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг эрхлэн гаргах үйл ажиллагаанд ашиглахад зориулсан гарын авлага, зөвлөмжийг бий болгож, тархаах;

- Гэмт хэргийн статистикийн чиглэлээр ажиллах алба хаагчдын ажлын байрны тодорхойлолтыг шинэчлэн баталж, үндсэн чиг үүргийн дагуу ажлыг хийх бололцоогоор хангах, бусад техникийн шинжтэй ажлаас салгах;

- Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаанд программ хангамж, мэдээллийн технологийн орчин үеийн дэвшлийг сайтар ашиглах, статистикийн дүн шинжилгээний аргуудыг статистикийн үйл ажиллагаанд өргөнөөр ашиглаж хэвших.

2.2. Хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны үр дүн:

Гэмт хэргийн статистикийн тоон мэдээллийн үнэн бодитой байдлыг хэрэглэгч эрдэмтэн, судлаач, докторант, магистрант, оюутан, сонсогч нараар үнэлүүлж, дүгнүүлэх зорилгоор гэмт хэргийн статистикийн хэрэглэгчийн үнэлгээг хийсэн⁴⁶.

Гэмт хэргийн статистикийг гаргадаг шүүх, прокурор, цагдаа, шүүхийн шинжилгээ, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, авлигатай тэмцэх байгууллагын статистикийн мэдээ, тайлан хэрэглэгчдэд хэрхэн, ямар эх сурвалжаас хүрдэг, эрэлт хэрэгцээнд нийцдэг эсэх, талаар судлахыг зорьсон. Судалгааны мэдээлэл цуглуулсан арга зүйн тухайд бол түүвэрлэлтийн магадлалт системчилсэн төрөл буюу гэмт хэргийн статистикийг хэрэглэдэг нь тодорхой байгууллагын албан хаагчдаас сонгосон, мөн магадлалт бус түүвэрлэлтийн тохиолдлын төрөл буюу фэйсбүүк хуудаст асуулгыг байршуулан тохиолдлоор сонгосон.

Судалгааг цахим асуулгын (Google Forms ашиглан) аргаар 8 дугаар сарын 9-ний өдрөөс 9 дүгээр сарын 27-ны өдөр хүртэл авсан бөгөөд судалгаанд нийт 306 төрийн болон төрийн бус байгууллага, хууль зүйн их, дээд сургуулийн эрдэмтэн, судлаачид хамрагдсан. Судалгааны асуулга, хариултыг SPSS программд шивж, боловсруулан, үр дүнг нэгтгэсэн.

Хамрах хүрээг тодруулбал, ШЕЗ-ийн дэргэдэх Шүүхийн судалгаа, мэдээлэл, сургалтын хүрээлэн, ЦЕГ, ШШГЕГ, ШШҮХ, ХЗҮХ, МУИС-ийн

⁴⁶ М.Эрдэнэбаяр (Судалгааны багийн ахлагч), Б.Мөнхдорж, О.Уулзахжаргал. “Гэмт хэргийн статистикийн хэрэглэгчийн үнэлгээ” судалгааны тайлан. “Гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох асуудал” шинжлэх ухаан, технологийн төсөл. УБ., 2017.

ХЗС, Отгонтэнгэр их сургууль, ИЗОУИС-ийн Хууль зүйн сургууль, Орхон их сургууль, “Шихихутаг” хууль зүйн дээд сургууль, МҮИС-ийн Хууль зүйн удирдлагын сургууль, Хүмүүнлэгийн ухааны их сургуулийн харьяа Билиг дээд сургууль, Монголын хуульчдын холбоо, Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо зэрэг 15 байгууллагын албан хаагч, багш, судлаач нар судалгаанд хамрагдаж, асуултад хариулт өгсөн.

Судалгаанд хамрагдсан хэрэглэгчид нь нас, хүйс, эрдмийн зэрэг, ажил эрхлэлтийн хувьд жигд оролцсон ба нийслэл хот, хөдөө орон нутаг болон гадаадын зарим улсаас хамрагдсан. Энэ нь төрөл бүрийн секторын хэрэглэгчдийг төлөөлж чадаж байна гэж үзэв.

Хэрэглэгчид гэмт хэргийн статистикийн мэдээ, мэдээллийг тухайн байгууллагын цахим хуудсаас, байгууллагын тайлан мэдээнээс, олон нийтийн сүлжээнээс, мэргэжлийн байгууллагаас авч хэрэглэдэг бөгөөд энэ нь тэдний эрэлт хэрэгцээг бүрэн хангаж чадахгүй, манай улсын гэмт хэргийн статистикийн түвшин хангалттай сайн түвшинд бус байгааг судалгаанаас дүгнэв.

Монгол Улс дахь гэмт хэргийн статистикийн түвшинг хэрэглэгчдийн 73.2%, гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлтүүдээс өөрт хэрэгтэй мэдээ, мэдээллээ бүрэн авч чаддаггүй нь гэдэгт 72.0% нь тус тус дундаас доогуур үнэлж, 82.1% нь гэмт хэргийн бүртгэл, статистик мэдээг сайжруулах шаардлагатай гэж үзжээ.

Хэрэглэгчдийн 55% нь цагдаагийн байгууллага, 15% нь шүүх, 13% нь статистикийн байгууллага, 9% нь прокурорын байгууллага, 6% нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, 1% нь шүүхийн шинжилгээний байгууллага, 1% нь авлигатай тэмцэх байгууллагын гэмт хэргийн статистикийн мэдээ, мэдээллийг ашигладаг гэж хариулсан байна.

Хэрэглэгчид гэмт хэргийн статистик гаргадаг байгууллагуудад үнэлгээ өгсөн бөгөөд цагдаагийн байгууллагад 77.3, статистикийн байгууллагад 69.1, шүүхийн байгууллагад 68.2, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад 64.3, прокурорын байгууллагад 63.3, шүүхийн шинжилгээний байгууллагад 62, авлигатай тэмцэх байгууллагад 59.3 зэрэг үнэлгээг тус тус өгчээ.

Судалгаанд оролцогчдоос эрүүгийн хэрэг үүсгээгүй шалгасан хэрэг, зөрчлийн мэдээг нийтэд нь гаргадаг болох; эксел файл, хүснэгт, график, дүрс нэмэх; гэмт хэргийн статистикийн нэгдсэн сантай болох шаардлагатай, гэмт хэргийн шалтгаан буюу гэмт хэргийн хувирах шинжтэй

холбоотойгоор мэдээлэл олддоггүй. Тухайлбал, цахим гэмт хэрэг, цахим сүлжээнээс үүсэх гэмт хэргийн төрлүүдтэй холбоотой мэдээлэл байдаггүй, гэмт хэргийн статистик гаргаж байгаа бол судалгаанд байгаа байгууллага харилцан уялдаатай гаргах хэрэгтэй гэсэн саналууд гарсан.

Түүнчлэн, гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоог оновчтой болгох, статистикийн мэдээллийг нээлттэй болгох, мэргэжлийн боловсон хүчнийг бэлтгэх шаардлагатай. Энэ талын онолын үндэслэлийг тодорхойлсон ном бүтээл гаргах нь зүйтэй; гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг зохицуулсан хуультай болох, эсхүл хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай; мэдээлэл нь маш цөөн ангилалтай, нарийвчилсан байдлаар хайлт хийхэд маш хангалтгүй байдаг. Гэмт хэргийн зүйл тус бүрээр, гэмт хэрэгтний хувийн байдал зэргийг нарийвчлан тусгасан мэдээлэл гаргадаг байх хэрэгтэй, ингэж байж түүнээс урьдчилан сэргийлэх, шалтгааныг нь тогтоох зэрэг ажил хийгдэх ёстой; Прокурор, Тагнуулын байгууллагын статистикийг ил болгох; Судалгаанд үндэслэгдсэн мэдээллийг тусгайлан боловсруулж, эх сурвалжтай, тодорхой баримт нотолгоотой хэвлүүлдэг байх хэрэгтэй байна; судлаачдад задгай дата, нарийвчлал бүхий мэдээлэл олддоггүй. Статистикийн мэдээлэл цуглуулахдаа зарим мэдээллийг орхигдуулсан байдаг. Жишээлбэл: Шүүхийн статистик маргааны үнийн дүн тодорхой байдаггүй зэрэг санал гарсан болно.

2.3. Хүний нөөцийн өнөөгийн байдлыг судалсан нь:

Цагдаа, прокурор, шүүх шинжилгээ, шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага дахь дахь гэмт хэргийн тоо бүртгэл, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, статистик мэдээлэл эрхлэн гаргах, түүнд дүн шинжилгээ хийх чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй хүний нөөцийн өнөөгийн төлөв байдлыг тодорхойлох зорилгоор судалгааг явуулсан⁴⁷.

Энэхүү ажлыг хийж гүйцэтгэхэд анкетын аргаар 500 алба хаагчдаас 2017 оны 10 сард улсын хэмжээнд судалгааг авч, чанарын шаардлага хангасан 454 анкетыг математик статистикийн SPSS программ дээр шивж оруулан, үр дүнг нэгтгэн гаргаж, дүн шинжилгээ хийж бичив.

Анкетын асуулга боловсруулж гэмт хэргийн статистик хариуцсан албан хаагчдаас авахаар ШЕЗ, УЕПГ, ЦЕГ, ШШГЕГ, ШШҮХ-д албан

⁴⁷ М.Эрдэнэбаяр (Судалгааны багийн ахлагч), Б.Мөнхдорж, Б.Мөнхсэргэлэн. “Гэмт хэргийн статистикийн хүний нөөцийн өнөөгийн байдал” судалгааны тайлан. “Гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох асуудал” шинжлэх ухаан, технологийн төсөл. 2017.

бичгээр хүргүүлж, үр дүнг нэгтгэн авсан. Судалгаанд эдгээр байгууллагын гэмт хэргийн статистик хариуцсан алба хаагчдыг бүрэн хамруулсан. ТЕГ, АТГ-ын зарим мэдээлэл албаны нууцад хамаардаг тул энэ судалгаанд тусгаагүй болно.

Нийт 500 албан хаагчийг хамруулж санал асуулга авснаас 454 нь чанарын шаардлага хангасан бөгөөд эдгээрт үндэслэн дүн шинжилгээ хийлээ.

Судалгаанд оролцогчдын 84.4%-ийг 40-с доош насны залуу, идэр насны албан хаагчид эзэлж байв. Хүйсийн харьцааны хувьд прокурорын байгууллага, шүүхийн шинжилгээний байгууллагаас бусад байгууллагад гэмт хэргийн статистик эрхлэн гаргах чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа албан хаагчдын бүрэлдэхүүнд эмэгтэй алба хаагчдын эзлэх хувь их өндөр (61.5%-88.9%) байна.

Судалгаанд оролцсон албан хаагчдын дийлэнх (80.4) хувийг эрх зүйч мэргэжилтэй албан хаагчид эзэлж байна. Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хэмжээнд гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэх чиглэлээр статистикч мэргэжилтэй албан хаагч ердөө 3 байгаагийн 2 нь цагдаагийн байгууллагад, 1 нь шүүхийн шинжилгээний байгууллагад ажиллаж байна. Үүнээс үзэхэд хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагад статистикч мэргэжилтэй хүний нөөцийн хэрэгцээ өндөр байгааг харуулж байна.

Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх (96.2) хувь нь бакалавр болон магистр зэрэгтэй байна. Харин 3.7% буюу 17 албан хаагч бүрэн дунд боловсролтой гэж хариулсан нь анхаарал татаж байв.

Энэ чиглэлээр 10-с дээш жил ажилласан туршлагатай албан хаагчид 16.1%-ийг, 2-5 хүртэл жил ажилласан албан хаагчид 46.2%-ийг, 1 жил хүртэл ажилласан албан хаагчид 16.1%-ийг, 6-9 хүртэл жил ажилласан албан хаагчид 22.1%-ийг тус тус эзэлж байгаа нь харьцангуй тогтвортой үзүүлэлт юм.

Гэмт хэргийн статистик эрхлэн гаргах чиглэлийн сургалт үндсэндээ явагдахгүй байгаагаас сургалтын хэрэгцээ их өндөр, давтамж маш бага гэсэн үр дүнг харуулж байв.

Судалгааны үр дүнд үндэслэн орон нутагт нь хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг эрхлэн гаргадаг албан хаагчдад нэг дор сургалт зохион байгуулах; статистикч мэргэжилтэй, эрх зүйч-статистикч хос мэргэжилтэй хүний

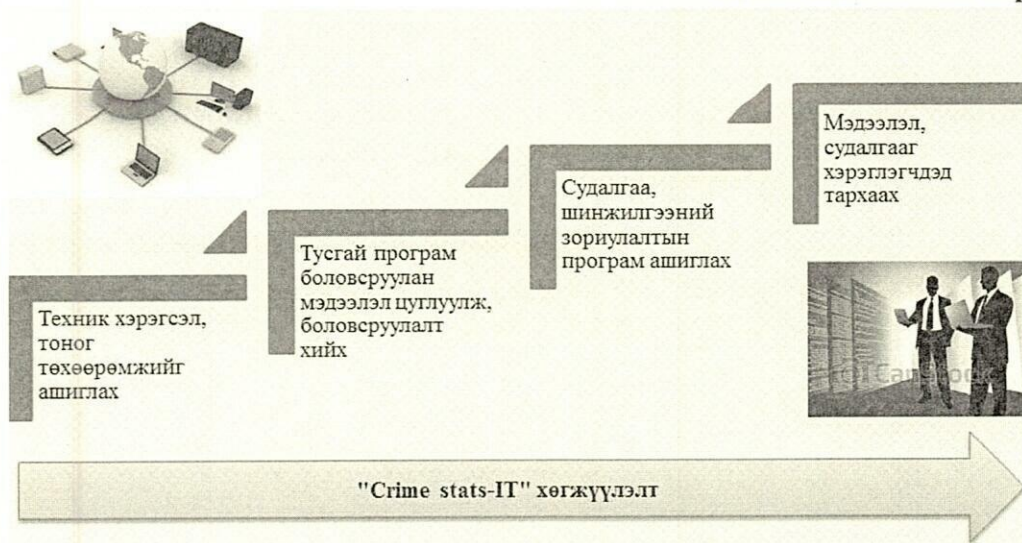
нөөцөөр гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг чиг үүргийн алба хаагч, нэгжийн бүрэлдэхүүнийг бэхжүүлэх, шинээр бэлтгэх, гэмт хэргийн статистик эрхлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа албан хаагчдын бүрэлдэхүүнд бүрэн дунд боловсролтой алба хаагчдын эзлэх хувийг эрс багасгах, цаашид ажлын байранд тавигдах шаардлагаар бүрэн дунд боловсролтой хүнийг томилгоо хийхгүй байх зэрэг санал гарсан болно.

2.4. Гэмт хэргийн статистик дахь мэдээллийн технологийн хэрэглээ:

Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаанд техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, тусгайлан боловсруулсан өгөгдөл цуглуулах программ, судалгаа, шинжилгээний хийхэд зориулагдсан программ хэрэглэхээс гадна үр дүнг тархаах вэб технологи болон бусад программыг хэрэглэж байна. Гэмт хэргийн статистик зүй дэх мэдээллийн технологийн хэрэглээг илүү ухаалаг болгох, энэ чиглэлийн мэдээллийн технологийн хөгжүүлэлт харилцан адилгүй, боловсронгуй бус, мэргэшсэн хүний нөөц дутагдалтай байна.

Зураг 4. Гэмт хэргийн статистик дахь мэдээллийн технологийн хэрэглээ.

“Crime stats-IT” загвар

* Эх сурвалж: Судалгааны үр дүнд үндэслэн Б.Мөнхдоржийн боловсруулсан загвар.

Дээрх зураглалд харуулсаны дагуу гэмт хэргийн статистик зүй дэх мэдээллийн технологийн хэрэглээг ангилан авч үзэж, “Crime Stats-IT”

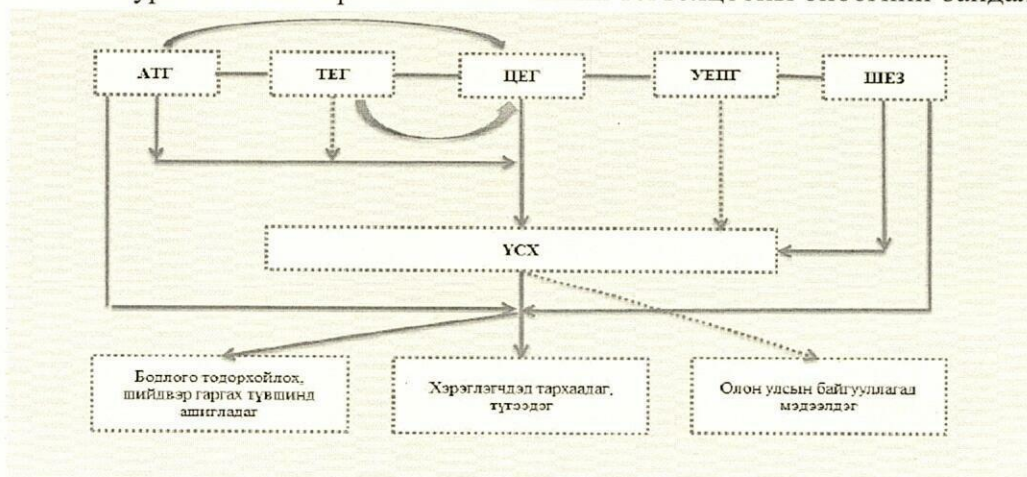
хөгжүүлэлт, энэ чиглэлийн хүний нөөцийг бэлтгэх, одоо ажиллаж буй хүний нөөцийг бодлогоор чадавхжуулах шаардлагатай байна. Хууль сахиулах, статистикийн байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлж буй мэдээллийн технологийн үйлчилгээг гадны байгууллагаас захиалгаар гүйцэтгүүлж байна.

3. Гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоог сайжруулах нь

Монгол Улсад гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо оновчтой бус, цагдаа, авлигатай тэмцэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, прокурор, шүүхийн байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо бүртгэл, арга зүй уялдаагүй, гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо бүртгэлийн аргачлал, статистик мэдээний нэгдмэл байдал хангагдахгүйгээс гэмт явдлын тоо бүртгэл бодитой бус байгаа нь төрөөс гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлогод үр дүнтэйгээр нөлөөлж чадахгүй. Иймд гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоог шинэчлэх шаардлага байна гэж үзсэн.

Монгол Улсад гэмт хэргийн талаархи мэдээллийн сан бүрдүүлэх, статистикийн мэдээг шүүх, прокурор, цагдаа, авлигатай тэмцэх, тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас эрхлэн гаргаж, ҮСХ-нд нэгтгэж, улсын хэмжээний нийгэм, эдийн засгийн мэдээнд тусгаж байна. Эдгээр байгууллага мөн тус тусын үйл ажиллагааны хүрээнд статистик мэдээллийг нийтийн хүртээл болгож, үйл ажиллагаанд ашигладаг. Дээрх хууль сахиулах зарим байгууллагын аймаг, нийслэл, дүүрэг, сум дахь нэгжийн гэмт хэргийн статистик мэдээ нь тухай нутаг дэвсгэрийн төрийн захиргааны статистикийн нэгжийн эрхлэн гаргаж буй статистикийн мэдээнд хамрагдаж байдаг.

Зураг 6. Гэмт хэргийн статистикийн тогтолцооны өнөөгийн байдал

* Эх сурвалж: Судалгааны үр дүнд үндэслэн Б.Мөнхдоржийн боловсруулсан загвар.

Монгол Улсад гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл эрхлэн гардаг оновчтой нэгдсэн тогтолцоо бүрдээгүй гэж дүгнэж байна.

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гомдол, мэдээлэл, гэмт хэрэг, захиргааны зөрчил, прокурорын байгууллага чиг үүргийн хүрээнд хяналт тавьсан эрүүгийн хэрэг, гомдол, мэдээлэл, шүүхэд шийдвэрлэгдсэн хэрэг, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн статистикийн мэдээллийг тус тус эрхлэн гаргадаг. Эдгээр статистик мэдээллийн анхан шатны бүртгэл болох бүртгэлийн маягт, мөн мэдээний маягт нь харилцан адилгүй байдаг.

Тагнуулын байгууллагын хувьд хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэг шалгаж, цагдаагийн байгууллагын мэдээллийн санд оруулдаг ч улсын хэмжээний гэмт хэргийн статистикийн мэдээнд тэр бүр тусгадаггүй. АТГ мөн хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг бүртгэж, илрүүлж шалгадаг ба шалгаж буй гэмт хэргийн талаархи мэдээллийг цагдаагийн байгууллагын мэдээллийн санд бүртгүүлж, улсын хэмжээний мэдээнд тусгагдаг ч албаны нууцлал гэх үүднээс гэмт хэрэг бүрийг мэдээллийн санд бүрэн оруулдаггүй, статистикийн мэдээнд тусгахгүй явдал байна. Мөн АТГ-ын Тусгай субъект мөрдөх хэлтэс (хуучнаар УЕПГ-ын Мөрдөх алба) харьяаллын дагуу шалгаж буй хэргийн талаархи мэдээллийг цагдаагийн байгууллагын мэдээллийн санд оруулдаг.

Өнөөгийн байдлаар цагдаагийн байгууллагад гэмт хэрэг, зөрчлийн талаархи гомдол, мэдээлэл, гэмт хэрэг, гэмт хэрэгт холбогдсон этгээд, хохирсон иргэн, байгууллага, хохирол, захиргааны зөрчил, түүнийг үйлдсэн этгээдийн талаархи мэдээллийн сан улсын хэмжээнд онлайнгаар бүрдэж, түүнээс статистикийн мэдээлэл гарч байна. Харин шүүх, прокурорын байгууллагын хувьд мэдээллийн сан бүрдүүлэх системээ хөгжүүлж байгаа бөгөөд статистик мэдээлэл эрхлэн гаргах, үндэсний статистикийн мэдээлэлд тусгагдах үйл явц төдийлөн шаардлагын хэмжээнд хүрэхгүй байна.

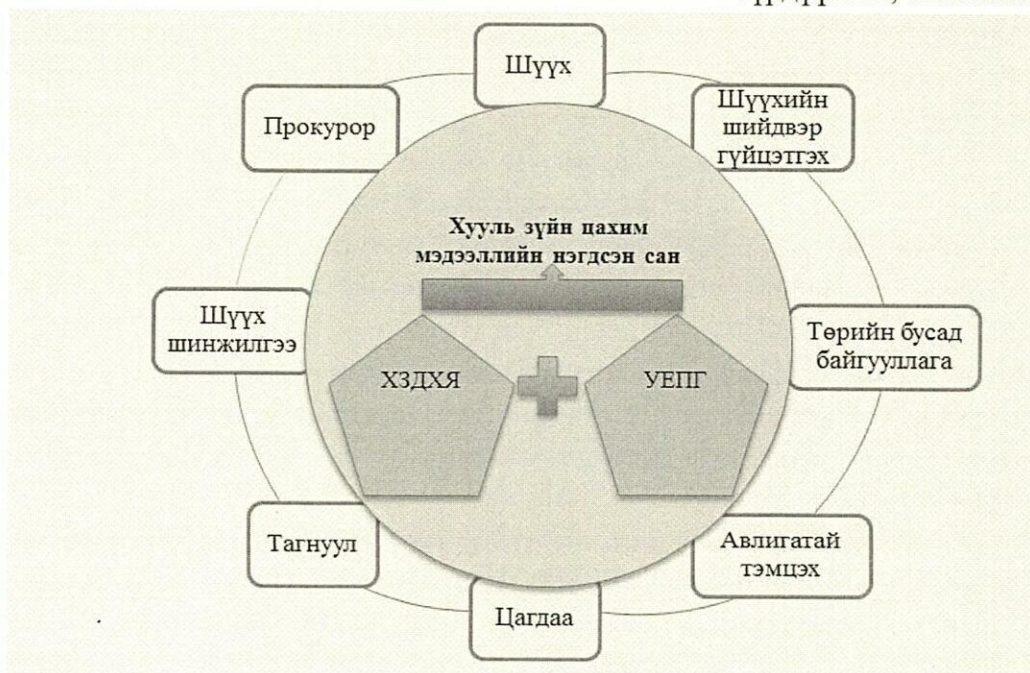
ҮСХ-ны Хүн ам, нийгмийн статистикийн газарт цагдаа, прокурор, шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гэмт хэргийн талаархи статистик мэдээлэл нэгтгэгдэн гарч, улсын хэмжээний нийгэм, эдийн засгийн байдалд тусч, улмаар төр засгийн холбогдох байгууллага, албан

тушаалтнуудын түвшинд танилцуулагдаж, НҮБ-ын статистикийн төв байгууллага зэрэг олон улсын байгууллагад хүргэдэг.

Монгол Улсад гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл эрхлэн гаргахад цагдаа, авлигатай тэмцэх, прокурор, шүүх, ХЗДХЯ, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, статистикийн төв байгууллагууд чухал үүрэгтэй оролцож, тодорхой чиг үүрэг хэрэгжүүлж байна. Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг хангах, мэдээллийн бодит байдлыг сайжруулах, уялдаа холбоог хангахад гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо нь оновчтой бүрдээгүй гэж дахин тодотгож дүгнэж байна.

Цаашид Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоог боловсронгуй болгон төлөвшүүлэх, тухайлбал, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын мэдээллийн нэгдмэл байдлыг хангах, гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлт тооцох аргачлал, эрх зүйн актыг бий болгож, мөрдүүлэх, гэмт хэргийн статистикийн үндэсний үзүүлэлтийг олон улсын жишиг үзүүлэлтэд нийцүүлэх, ҮСХ-нд гэмт хэргийн статистик мэдээлэл хариуцсан нэгж үйл ажиллагаа явуулах нь үр дүнтэй гэж судлаачийн хувьд үздэг.

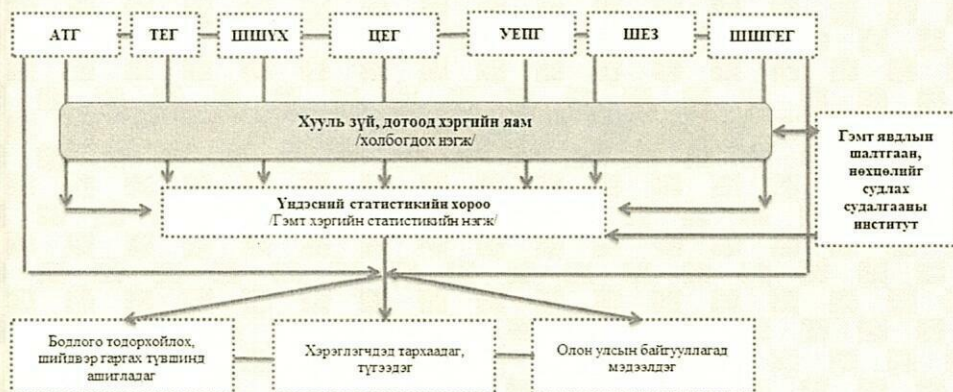
Зураг 7. Хууль зүйн цахим мэдээллийн сангийн бүрдүүлэлт, ашиглалт

* Эх сурвалж: Судалгааны үр дүнд үндэслэн Б.Мөнхдоржийн боловсруулсан загвар.

Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын мэдээллийн нэгдмэл байдлыг хангах төсөл хэрэгжээд дуусах шатандаа орж байна. Прокурорын байгууллагад мэдээллийн систем, мэдээллийн сан төвлөрөх нь зүйтэй. Харин ХЗДХЯ нь мэдээллийн сангийн ашиглалт, сайжруулалтыг салбарын хэмжээнд бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах эрх зүйн болон дэд бүтцийн орчинг бий болгох шаардлагатай гэж үзэж байна.

Зураг 8. Гэмт хэргийн статистикийн тогтолцооны “Crime Stats” загвар

* Эх сурвалж: Судалгааны үр дүнд үндэслэн Б.Мөнхдоржийн боловсруулсан загвар.

Гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судлах, криминологийн шинжлэх ухааныг олон улсын туршлагыг судлан хөгжүүлэх зорилгоор Гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг судлах судалгааны төв, эсхүл хүрээлэнг тусгайлан ажиллуулах хэрэгтэй.

Гадаад улсын туршлагыг авч үзэхэд, гэмт хэргийн статистикийн бодит байдлын үнэн бодит байдал, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн үнэлгээ хийдэг тогтолцоо буюу хараат бус бие даасан байгууллага ажилладаг. Мөн статистикийн төв байгууллагын дэргэд гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл, судалгаанд үндэслэн эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил эрхэлдэг институт ажилладаг туршлага байгаа нь манай улсад нийцтэй бус гэж үзэж байна.

Статистикийн хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.6 дугаар зүйлд: “Яам, Засгийн газрын агентлаг, төрийн бусад байгууллага, нутгийн захиргааны

байгууллага чиг үүргийнхээ дагуу статистикийн үйл ажиллагааг эрхэлнэ. Яамд бүтцэдээ салбарын статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэн гүйцэтгэх нэгжтэй байна” гэж заасан нь шүүх, прокурор, цагдаа, авлигатай тэмцэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээ зэрэг байгууллага мэдээллийн сан бүрдүүлэх, тоо бүртгэл хөтлөх, статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэх нэгж, эсхүл албан тушаалтныг бий болгон ажиллуулж байгаа ба АТГ-т энэ чиг үүргийг хариуцсан нэг албан тушаалтан ажилладаг, бусад байгууллагад тусгайлсан бүтэц, зохион байгуулалтын нэгж ажиллаж байна.

Дээрх заалтын дагуу ХЗДХЯ-ны дэргэд хууль зүй, гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийг нэгтгэх, түүнд дүн шинжилгээ хийх, салбарын хэмжээнд статистикийн хууль тогтоомжийг мөрдүүлэх, мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааг холбогдох нэгжийн чиг үүрэгт нэмж тусгах нь зүйтэй.

Гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судлах, криминологийн шинжлэх ухааныг олон улсын туршлагыг судлан хөгжүүлэх зорилгоор Гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг судлах судалгааны институтийг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага эсхүл ГХУСАЗЗ-ийн дэргэд байгуулан, ажиллуулах, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудад гэмт явдлын шалтгаан нөхцөлийг судлах чиг үүрэгтэй нэгж ажиллах боломжийг хуулиар зохицуулах шаардлагатай байна.

Түүнчлэн, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, авлигатай тэмцэх, прокурор, шүүхийн болон статистикийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах, харилцан мэдээлэл, туршлага, хүний нөөц солилцох арга хэмжээг тогтмолжуулах хэрэгцээ байна.

Гэмт хэргийн статистикийн чанарын судалгаа болох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөрийн хүрээнд нуугдмал гэмт хэргийн түвшинг тооцоолох, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Гэмт хэрэгт хохирох явдлын судалгааг (National Crime Victimization Survey)” 3 жил тутамд НҮБ-ын аргачлалын дагуу явуулж, нуугдмал гэмт хэргийн түвшинг тодорхойлон, үр дүнг бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах, тайланг НҮБ-д хүргүүлдэг болох хэрэгтэй байна.

4. Гэмт хэргийн статистикийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Статистикийн тухай хууль, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Шүүхийн захиргааны тухай хууль, Прокурорын тухай хууль, Авлигын эсрэг хууль, Цагдаагийн албаны тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, УИХ-ын Хууль зүйн байнгын хорооны 2015 оны 23 дугаар тогтоол, шүүхийн хэмжээнд “Шүүхийн статистикийн мэдээлэл, тайлан гаргах журам”, прокурорын байгууллагын хэмжээнд “Дотоод ажлын аргачилсан заавар”, “Үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийх аргачилсан заавар”, “Мэдээлэл, мэдээллийн системийн аюулгүй байдлыг хангах журам, хууль зүйн салбарын хэмжээнд “Салбарын статистик мэдээллийн сан бүрдүүлэх, эрхлэн хөтлөх журам”, “Мэдээллийн санд мэдээлэл цуглуулах, шалгах, үнэлэн шинжлэх, ашиглах, шилжүүлэх, хүлээн авах, хуваарилах, үр дүнг тооцох, лавлагаа өгөх журам”, авлигатай тэмцэх, тагнуул, цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд “Гэмт хэргийн тоо бүртгэлийн маягтыг нөхөх, мэдээллийн санд төвлөрүүлэх журам”, цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд “Монгол Улсад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх журам”, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэмжээнд “Нэгдсэн тоо бүртгэл хөтлөлтийн заавар” зэрэг эрх зүйн актаар гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг зохицуулж байна.

Гэмт хэргийн статистикийн үндсэн эрх зүйн эх сурвалж бол Үндсэн хууль мөн. Үндсэн хуулийн хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой заалтуудын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлт нь гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл юм. Үүнд иргэнийхээ аюулгүй орчинд амьдрах баталгааг хангах, гэмт халдлагад өртөхгүй байх нөхцөлийг хангах үйл ажиллагаа гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай зайлшгүй уялдана.

Монгол Улсад сүүлийн 10 жилд, гэмт хэргийн улмаас төр засаг, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад нийт 400 тэрбум төгрөгийн эд материалын хохирол учирч, 16 мянган иргэн нас барж, нийт найман мянган хүн хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд гэмтсэн байна. Үүнээс үзэхэд, гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, түүнд программ хангамж ашиглах, статистикийн мэдээлэл гаргах, дүн шинжилгээ хийх ажлын эрх зүйн үндэс

нь Үндсэн хууль бөгөөд түүний хэрэгжилтийг хэмжих хэрэгсэл гэмт хэргийн статистик болно.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг байгууллагын хэрэгжүүлэх гол хууль бол Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль.

Цаашид Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийг шинэчлэхдээ гэмт хэргийн талаархи тоо бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, статистикийн мэдээлэл эрхлэн гаргах, дүн шинжилгээ хийж, гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судлах чиг үүргийг тодорхойлсон заалтыг тусгайлан оруулж хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудын хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг хуульчлах, түүнчлэн Статистикийн тухай, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудын салбар институтийн харилцааг зохицуулсан хуулиудад энэ талын тодорхой зохицуулалтыг нэг мөр ойлголт, тодорхой томъёоллоор оруулах шаардлагатай.

Дүгнэлт

Үндсэн хуулийн зарим заалтуудыг хэрэгжилтийг хэмжих нэг үзүүлэлт болон гэмт хэргийн статистикийн тулгамдсан асуудлыг судалж, дараах дүгнэлтийг хийж байна. Үүнд:

1. Хүн төрөлхтөн өнө эрт үеэс хүн ам, мал, эд хөрөнгө, эд зүйлээ тоолж бүртгэж эхэлсэн бөгөөд Монгол Улсад 1924 оноос статистикийн байгууллага албан ёсоор үүсэн бий болж, хөгжиж иржээ. Гэмт хэргийн статистикийн тухайд 1921 оноос өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хариуцлага тооцдог баримт байгаа бөгөөд 1926 оноос 1966 он хүртэл гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтөлж, судалгаа тоон мэдээлэл гаргадаг байсан ч төдийлөн нийтэд ил болгодоггүй байжээ.

Харин 1967 оноос Монгол Улс гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаа албан ёсоор хөтлөгдөж эхэлсэн нь гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо бүрдэх эхлэл тавигдсан байна.

2. Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн үзэл баримтлал, арга зүй, түүний хэрэглээ, тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалтыг эрдэмтэн, судлаачид цогц байдлаар судлаагүй, онолын түвшинд зарим нэр томъёог тодорхойлоогүй байв.

Гэмт хэргийн статистик зүйн онол, арга зүйг бий болгон хөгжүүлснээр статистик, хууль зүй, криминологи, виктимологийн мэдлэгийн салбар шинэ

ойлголтоор баяжиж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааны шинжлэх ухааны үндэслэл сайжирна.

3. Гэмт хэргийн статистикийн практикт тулгамдсан асуудлыг шинжлэх ухаанч хандлагаар шийдвэрлэх онол, арга зүйн талын дэмжлэг дутмаг явж иржээ. Гэмт хэргийн статистикийн практикт тулгамдсан олон асуудлыг судалгааны явцад тогтоов.

4. Монгол Улсын хэмжээнд гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагааг эрхлэх оновчтой тогтолцоо бүрдээгүй, арга зүй уялдаагүй, нэгдсэн аргачлал байхгүй байна.

Тухайлбал, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн статистикийн арга зүй уялдаагүй, үндэсний хэмжэнд нэгдсэн байдлаар мөрдөгдөх аргачлал байхгүй байна.

Үндэсний статистик, хууль зүй, дотоод хэргийн салбар, аюулгүй байдлын болон шүүх эрх мэдлийн байгууллагын гэмт хэргийн бүртгэлийн арга зүйн болон цахим орон зайн нэгдмэл байдлыг хангаж байгаагаараа статистик үнэн, бодитой, ил тод, нээлттэй, шуурхай байх нөхцлийг бүрдүүлэх оновчтой тогтолцоо бүрдээгүй байна.

5. Монгол Улсын хөгжлийн зарим бодлогыг тодорхойлох, түүний хэрэгжилтийг хэмжих, улмаар олон улсын түвшинд улсын хөгжил, аюулгүй байдлын түвшинг харьцуулахад гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлтийг хэрэглэж байна. НҮБ-д гэмт хэргийн чиг хандлагын судалгааг бүрэн гаргаж, хүргүүлэхгүй байна.

6. Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлт олон улсын хэмжээнд бүрэн харьцуулагдахгүй байна. Тогтвортой хөгжлийн зорилтод тусгагдсан, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудаас хамааран гарах шаардлагатай статистикийн мэдээллийн эх үүсвэрийг тодорхойлж, аргачлал, арга зүйг бий болгох нь зүйтэй.

7. Гэмт хэргийн статистикийн үйл ажиллагаанд техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, тусгайлан боловсруулсан өгөгдөл цуглуулах программ, судалгаа, шинжилгээ хийхэд зориулагдсан программ хэрэглэхээс гадна үр дүнг тархаах вэб технологи болон бусад программыг хэрэглэж байна.

Гэмт хэргийн статистик зүй дэх мэдээллийн технологийн хэрэглээ, үүн дэх IT хөгжүүлэлт харилцан адилгүй, боловсронгуй бус, мэргэшсэн хүний нөөц дутагдалтай байна.

8. Хууль зүй, статистик болон төрөл бүрийн салбарын эрдэмтэн, судлаач, практик байгууллагаас нуугдмал гэмт явдлыг тодорхойлох

оролдлого хийж ирсэн ч авлигын индексийг эс тооцож үзвэл эрдэм шинжилгээний эргэлт болон практик хэрэглээнд хараахан нэвтрээгүй байна.

9. Хууль зүй, криминологи, виктимологийн шинжлэх ухаан дахь математик, статистикийн академик хэрэглээ өсөн нэмэгдэж байна.

Практик байгууллагад гэмт хэргийн статистикийн чиглэлээр ажиллаж буй алба хаагчид мэргэжлийн бус, мэргэшээгүй, зохих сургалтад хамрагдаагүй, ажлын давхардлаас үүдэн ачаалалтай ажилладаг гэсэн судалгааны дүн гарсан.

10. Гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, статистикийн үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн орчин ч учир дутагдалтай байна.

ШИЙДЭЛ

Судалгааны үндсэн үр дүнд туссан дүгнэлт, саналаас гадна дараах тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх дараах арга замыг онцлон дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. “Гэмт хэргийн статистик зүй”-г хууль зүй, статистикийн мэдлэгийн дэд салбар хэмээн төлөөлүүлэн авч үзэж, түүний онол, арга зүйг хөгжүүлэх;

2. Гэмт хэргийн статистикийн тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, арга зүй, аргачлалыг боловсронгуй болгох, хүний нөөцийг хөгжүүлэх;

3. НҮБ-аас баталсан гэмт хэргийн статистикийн олон улсын ангилалд Монгол Улсын гэмт хэргийн статистикийн үзүүлэлтийг нийцүүлэх, Тогтвортой хөгжлийн зорилгын 16-д хамаарах болон НҮБ-ын Гэмт хэргийн чиг хандлагын судалгааны үзүүлэлтийг аргачлал, стандартын дагуу бүрэн гаргаж хүргүүлж, мэдээлдэг байх;

4. “Гэмт хэрэгт хохирох явдлын судалгаа”-г 3 жил тутамд НҮБ-ын аргачлалын дагуу явуулж, нуугдмал гэмт явдлыг тодорхойлон, үр дүнг бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах, тайланг НҮБ-д хүргүүлдэг байх; Уг судалгаанд үндэслэн нуугдмал гэмт явдлыг тодорхойлох аргачлалыг практикт нэвтрүүлж, хөгжүүлэх;

5. Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийн хэрэглээг нэмэгдүүлэх, хэрэглэгчдийн статистикийн боловсролыг дээшлүүлэх ажлыг үе шаттайгаар зохион байгуулах;

6. Гэмт хэргийн статистикийн чиглэлээр ажиллах хүний нөөцийг бэлтгэх болон одоо ажиллаж байгаа ажилтнуудыг мэргэшүүлэх сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулах зэрэг саналыг дэвшүүлж байна.